

ВИДАТНІ УКРАЇНЦІ

Авангард на основі традиції

ДАТА. 150 років тому народився Василь Кричевський — самобутній митець, чия творча спадщина увійшла золотом сторінкою в історію української культури

Олександр ВЕРТІЛЬ,
«Урядовий кур'єр»

Якщо із Сум їхати до Лебедина, через якихось два десятки кілометрів від обласного центру доведеться минати село Ворожба, що розкинулося обабіч гоминої автотраси. Саме цьому населеному пункту судилося стати малою батьківщиною всесвітньо відомого митця, який залишив унікальну багатогранну спадщину і завершив земний шлях у столиці Венесуели Каракасі. Звідти його прах перевезли і перепочивали на українському цвинтарі св. Андрія в м. Баунд-Брук штату Нью-Джерсі (США).

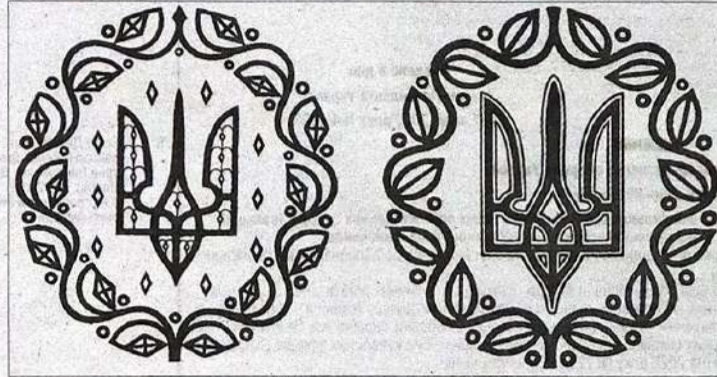
Щоб лише перелічити його твори в різних мистецьких жанрах, знадобиться не один десяток аркушів, адже уродженець Сумщини проявив свій талант як архітектор, живописець, графік, художник театру і кіно, колекціонер і дослідник народного мистецтва. А з-поміж його історичних заслуг — проєкт Державного герба УНР, який затвердила Центральна Рада 22 березня 1918 року. Він став основою нинішнього герба України.

До престольних свят у селі проходили ярмарки, вирувало культурно-мистецьке життя, в якому брали участь і представники родини Кричевських.

Спершу Василько навчався в місцевій школі, згодом закінчив двокласну в селі Верхня Сироватка під Сумами, а згодом вступив до Харківського залізнично-технічного училища, де здобув фах кресляра. Там почав працювати під орудою відомих архітекторів Сергія Загоскіна та Олександра Бекетова, поступово формуючись як самобутній зодчий із власним стилем і почерком.

Уже перша робота молодого майстра — будинок Полтавського земства — стала новим словом в архітектурі, отримала захопливі відгуки та схвалення, а за автором закріпилося визначення основоположника українського архітектурного модерну на основі традицій народної архітектури.

Коли Василь Кричевський подав документи на вступ до петербурзької академії мистецтв і там блискуче виконав копію картини одного із французьких художників, члени наукової ради відгово-

Проект Державного герба УНР, 1918 рік

сора Архітектурного і Мистецького інститутів.

Він мав виняткову пам'ять: міг з максимальною точністю відтворити на полотні чи папері давно бачене чи пережите. За спогадами його колишніх студентів, як викладач просто і дохідливо розповідав про глибинну сутність мистецтва, відкривав перед ними нові невідомі сторінки історії, умів невимушено донести складні поняття. Сам же завжди залишався на засадах українського народного мистецтва, але пересмилював його і являв вивершені зразки поєднання традиції й авангарду.

Окрім уже згаданих заслуг Василя Кричевського, було ще оформлення «Лісової історії України» Михайла Грушевського та сотень інших тодішніх книжкових видань, проєкт державних грошей УНР, музей Тараса Шевченка в Києві й на Тарасовій горі в Каневі, знаменитий будинок київських письменників «Роліт», споруди в Харкові, Полтаві, Києві, численні дослідження і публікації з народного мистецтва тощо.

Остання прижиттєва виставка митця на батьківщині відбулася 1940 року в Києві, де було представлено понад тисячу творів. І це попри те, що значна кількість робіт згоріла в полум'ї пожеж, загубилася, безнадійно пропа-

немаюграфом на Одеській кіностудії. Керуючи мистецькою частиною, він не лише оформляв стрічки, а й консультував багатьох режисерів, зокрема Олександра Довженка.

За його участі знято фільми «Звенигора», «Тарас Шевченко», «Тарас Трясило», «Назар Стодоля», «Борислав сміється», «Сорочинський ярмарок» та інші. Вони, на щастя, вцілилися після сталінських репресій і його вимушеної еміграції, хоч окремі такі потрапили в жорна.

Цікава історія драми «Тарас Трясило», яку Василь Кричевський зняв як художник-постановник і яку презентували в Парижі в березні 1928 року. У французькому прокаті вона стала першою українською стрічкою про історію України. Кіноопея викликала жвавий інтерес у закордонного глядача, а критика назвала її «історичною фрескою». Тривалий час фільм вважали втраченим, однак наприкінці 1990-х стрічку вдалося віднайти у французькому кіноархіві, хоч і з іншою назвою.

В еміграції

Останні вісім років життя митець провів далеко від батьківщини. Улітку 1945 року разом із дружиною Євгенією, донькою Галиною та її родиною знайшов

одного політика-підприємця продати всі полотна та етюд за величезні гроші, однак відмовився. На той час його роботи репрезентували на виставках у Харкові, Полтаві, Києві, Берліні, Парижі, Брюсселі, Празі, Тбілісі, Варшаві, Лондоні, Вашингтоні, Торонто, інших великих містах у всьому світі.

Останньою країною на життєвому шляху митця стала Венесуела, до столиці якої Каракаса він прибув із дружиною 1 квітня 1948 року на запрошення доньки Галини, яка приїхала туди раніше. І там, попри поважний вік, продовжував активно працювати: малював красиви, урбаністичні пейзажі, акварелі. Захворівши навесні 1952 року, припинив роботу. Уже назавжди: 15 листопада відійшов у вічність.

За одноставним висновком мистецтвознавців, геній Василя Кричевського в тому, що він переплавив потужний пласт народного мистецтва і створив оригінальний український напрям світового модерну.

Сумщина пам'ятає і шанує

Сумщина пам'ятає його творчою спадщиною, частина якої зберігається в музеях краю. Як розповідає сумська мистецтвознавиця Надія Юрченко, в Сумському обласному художньому музеї ім. Н. Онацького є 73 роботи майстра, насамперед пейзажні етюди та натюрморти, виконані в імпресіоністичній манері у Криму та Шишаках на Полтавщині, а також лист від 1913 року до Никанора Онацького про будівництво бібліотеки в Лебедині й оригінальні світліни до проєкту.

У Ромнах зберігаються проєкти будівель «Народного дому», створені в манері українського модерну із застосуванням декоративної майоліки з рослинних орнаментів. У Лебедині є полотно «На півдні» з автографом, яке автор подарував 1928 року. Ці та інші твори потрапили в музейні зібрання різними шляхами і в різний час. Але головне — вони тепер під надійним дахом.

Духовним осередком вдячної пам'яті став відділ мистецтв Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки, яким багато років завідує невтомна енциклопедистка Ганна Макаренко. Уродженка Лебединщини, вона по материнській лінії належить до роду видатного художника-футуриста поета Давида Бурлюка. Тож наполегливо вивчає спадщину земляків, сформувала окремі полицки відповідних публікацій та літератури, популяризує її серед читачів. Цими днями з нагоди ювілею Василя Кричевського у відділі обласного мистецтва його творів, заплановано виставку його творів, заплановано мистецьку імпрезу, де Надія Юрченко розповість про життєвий і творчий шлях ювіляра. Тож творча спадщина знаменитого земляка живе у вдячній пам'яті його численних нащадків.

Михайлівський собор у Києві

Із Ворожби до Харкова

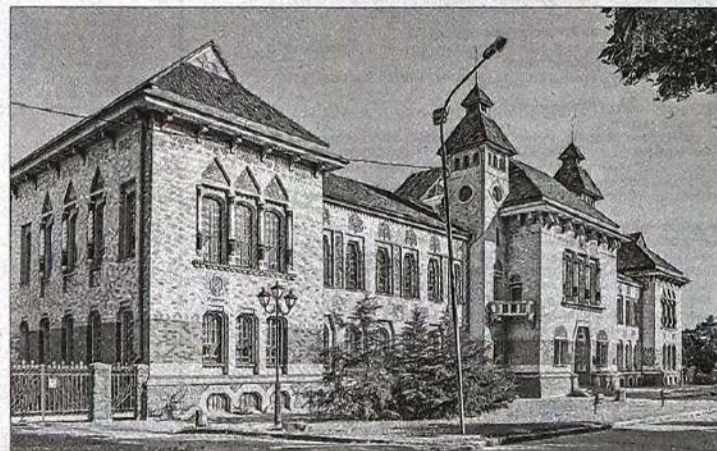
У Ворожбі вцілів хрестово-купольний Свято-Преображенський собор, збудований наприкінці позаминулого століття. У його вітварі частково збереглися розписи, які виконав славетний земляк наприкінці 1910-х років. Свого часу старожили переповідали перекази, як до них приїздив художник із Харкова і робив розписи на біблійні теми. Ідеться про Василя Кричевського (1873—1952), основоположника династії Кричевських. Його сини Василь та Микола, донька Галина, брат Федір, онуки Катерина Кричевська-Росандич, Оксана Лінде де Очоа — ціла плеяда митців і особистостей вийшла з його родини і здобула славу, авторитет завдяки індивідуальним талантам. Василь Кричевський-старший народився за новим стилем 12 січня 1873 року в багатодітній сім'ї повітового земського фельдшера Григорія Якимовича та Параски Григорівни. На той час Ворожба вважалася великим інтелігентним селом, в якому мешкали переважно купці, вчителі та фельдшери. Тут функціонували зразкова церковнопарафіяльна школа, духовна семінарія, дві церкви, одну з яких пізніше розписував Василь Григорович.

рили його вступати в заклад. На їхню думку, на той час він уже був досвідченим майстром і не потребував додаткового навчання, тож офіційно все життя митець так і залишався без відповідного диплома.

Через кілька років потому йому запропонували подати документи на звання академіка архітектури, однак через брак часу і коштів він не скористався пропозицією. Феноменально, але факт: усе життя митець творив без спеціальної архітектурної чи художньої освіти.

У вирі творчості

Наступні майже чотири десятиріччя були для митця надзвичайно напруженими у творчому плані й так само результативними. Переїхавши 1907-го у Київ, Василь Кричевський поринув у вир творчої роботи: створив проєкти багатьох будівель, співпрацював з театрами, малював картини, оформлював книжки, займався педагогічною та викладацькою діяльністю. У різні роки організував роботу майстерень килимів Ханенків, керував керамічною школою в Миргороді на Полтавщині, був першим ректором Державної академії мистецтв (нині Національна академія мистецтва та архітектури), удостоєний звання профе-

Будинок Полтавського губерньського земства

ла. Так само, як і в період еміграції. Але й те, що збереглося, свідчить, наскільки працездатним і активним він залишався упродовж усього життя.

Перший художник українського кіно

Мало хто знає, але Василь Кричевський причетний до українського кіно 1920—1930-х років. Його справедливо вважають першим українським митцем, який співпрацював з національним кі-

прихисток у Франції — спершу у старшого сина Миколи, згодом у передмісті Парижа, переживши авіаційні бомбардування і втрату значної частини робіт: графіки, живопису, світлин, книжок тощо.

Однак невдовзі повернувся до творчого життя і створив багато нових робіт, зокрема проєкт пам'ятника українцям — учасникам французького Руху опору. У приватних колекціях французької столиці залишив близько півтори сотні картин. Тоді одержав заманливу пропозицію від